

FELSEFE DÜNYASI

2017/KIŞ / WINTER Sayı/Issue: 66
FELSEFE / DÜŞÜNCE DERGİSİ

Yerel, Süreli ve Hakemli Bir Dergidir.
ISSN 1301-0875

Türk Felsefe Derneği mensubu tüm öğretim üyeleri (Prof. Dr., Doç. Dr., Yard. Doç. Dr.) *Felsefe Dünyası*'nın Danışma Kurulu/Hakem Heyetinin doğal üyesidir.

Sahibi/Publisher

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ

Editör / Editor

Prof. Dr. Celal TÜNER

Yazı Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ (Ankara Üniv.)
Prof. Dr. Celal TÜNER (Ankara Üniv.)
Prof. Dr. M. Kazım ARICAN (Yıldırım Beyazıt Üniv.)
Prof. Dr. Gürbüz DENİZ (Ankara Üniv.)
Prof. Dr. Mustafa ÇEVİK (Ankara Sosyal Bilimler Üniv.)
Doç. Dr. Necmettin PEHLİVAN (Ankara Üniv.)
Yard. Doç. Dr. M. Enes KALA (Yıldırım Beyazıt Üniv.)

Felsefe Dünyası yılda iki sayı olmak üzere Temmuz ve Aralık aylarında yayımlanır. 2004 yılından itibaren Philosopher's Index ve Tubitak/ULAKBİM tarafından dizinlenmektedir.

Felsefe Dünyası is a refereed journal and is published biannually. It is indexed by Philosopher's Index and Tubitak/ULAKBİM since 2004.

Adres/Address

Necatibey Caddesi No: 8/122
Kızılay - Çankaya / ANKARA
PK 21 Yenişehir/Ankara • Tel & Fax: 0 312 231 54 40
www.tufed.org.tr

Fiyatı / Price: 35 ₺ (KDV Dahil)

Banka Hesap No / Account No:

Vakıf Bank Kızılay Şubesi

IBAN : TR82 0001 5001 5800 7288 3364 51

Dizgi ve Baskı / Design and Printed by.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

Alinteri Bulvarı 1256 Sokak No: 11

Yenimahalle/ANKARA

Tel: 0 312 354 91 31 (Pbx) Fax: 0 312 354 91 32

Basım Tarihi : Aralık 2017, 750 Adet

Eleyici Materyalizm ‘Zihnin Tüm İçeriğini’ Elemeyi mi Önerir?

MAKALE GELİŞ TARİHİ : 01.07.2017 / YAYINA KABUL TARİHİ: 18.09.2017

Serdal TÜMKAYA-Berk YAYLIM*

“Eleyici materyalizm sadece *empirik bir tahmindir*. (...) Biz hiçbir zaman *bilinç yoktur diye bir şey düşünmedik*.”

I. Giriş

Makalenin ana savının üzerine yaslandığı olgu ve yan iddiaların şematik özeti şöyledir:

i. “*Her şeyden önce, eleyici materyalizm gerçekten sadece bir tahmindir*. Bu tahmin şöyle der: Halk psikolojimiz nörobilim tarafından bilgilendirildikçe, şeyler hakkında farklı şekilde düşünmeye başlayacağız.”¹

ii. “Paul (Churchland) aslında görsel algı, amaçlar ve ağrı gibi elenme nesnelereyle ilgili değildir. *Kendisinin bu kavramların sinirbilimin içerisinde çok yararlı kavramlar olma ihtimaliyle ilgili hiçbir derdi yoktur*.”

iii. “Eleyici materyalizm lehine argümanlar dağınıktır [*diffuse*] ve kesin olmaktan uzaktır, ama yine de kabul edildiğinden daha güçlülerdir”.²

iv. Paul Churchland, 1979, 1981, 1984 ve 1989’da, halk psikolojik açıklama çerçevesinin en sonunda tümünden terk edilebilmesi olasılığı-

* ODTÜ Felsefe Bölümü Araştırma Görevlileri, (Bu başlığı bize öneren meslektaşımıza içtenlikle teşekkür etmek isteriz. Ayrıca metnimizi dikkatlice okuyarak düzeltilmesine katkıda bulunan sevgili dostumuz Yasemin Karabaş’a teşekkür ederiz.)

1 Vadim Vasiliev, “Neurophilosophy on the way of solving problems. Interview with Patricia Churchland in Moscow.” (Russia: Moscow Center for Consciousness Studies of Philosophy Department, Moscow State University, 2015). (Not: Bundan sonra metinde vurgulamak için yapılan tüm italikler bize aittir.)

2 Paul M Churchland, *Madde ve Bilinç: zihin felsefesine güncel bir bakış*, çev. Berkay Ersöz (İstanbul: Alfa, 2012), s. 73.

nın (*possibility*) kendi içinde makul ve tutarlı olduğunun çok ciddiye alınması gerektiğinin savunulması anlamında eleyici materyalizmi desteklemiştir.³ Fakat onun savunduğu şey hiçbir şekilde zihnin tüm içeriğinin veya çoğunun elenmesi, deneyimin öznel boyutunun, bilincin, benliğin veya ahlakın varlığının inkârı değildi.

Patricia ve Paul Churchland'ın eleştirmenlerine göre, onlar “halk psikolojisi” diye adlandırılan *kuramın* içindeki “pek çok varlık kategorisinin artık yok sayılacağını ve tarihin çöplüğüne gömüleceğini” iddia ederler. Churchland çifti halk psikolojisindeki genellemelerin⁴ esasında kuramsal nitelik taşıdığını iddia ettiği için her kuram gibi bu kuramın da yanlış olmasının olanaklı olduğunu savunur. Halk psikolojisinin tepeden turnağa yanlış bir teori olduğunun ileride gelişkin bir bilim tarafından ortaya konulabileceği ihtimali eleyici materyalizme dair önsel bir olasılıktır. Halk psikolojisi terimi kasıtlı olarak kendisini bilimsel psikolojiden ayırmak için kullanılmaktadır.⁵ Bu iki tane arka plan bilgisi halk psikolojisi ile ilgili bilinmesi gereken temellerdir. Halk psikolojisi derken en az *iki* şeyi birden anlıyoruz. İlki sıradan insanların diğer insanların davranışlarını ve inançlarını açıklamak ve öngörmek için kullandıkları görece evrensel nitelik taşıyan ve sistematik bir dizi psikolojik genellemeden oluşan bir kalıplar setine verilmiş bir isimdir. (Halk psikolojisi ifadesi yerine bazen “zihin okuma” veya “zihin kuramı” –“mindreading or theory of mind”– denir.) İkincisine geçmeden önce halk psikolojisi tartışmasının büyük resmini görebilmek için maddeleştirilmiş şekilde ana sorunları listelemek istiyoruz:

1. Halk psikolojisi ifadesinin anlamı nedir?⁶
2. Halk psikolojisi gerçek bir kuramın niteliklerini taşır mı?⁷

3 Churchland, “Eliminative Materialism and the Propositional Attitudes”, s. 76; Paul M Churchland, *Matter and Consciousness: A Contemporary Introduction to the Philosophy of Mind*, Revised (Cambridge, MA: The MIT Press, 1988). s. 47 & 49. Ayrıca bakınız Paul M Churchland, *Scientific realism and the plasticity of mind*, Cambridge studies in philosophy (Cambridge; New York: MIT Press, 1979), s.115–16.

4 “Halk psikolojisinde açıklamalar” ifadesi şu İngilizce ifadenin tam karşılığıdır: “folk psychological explanation.”

5 Ian Ravenscroft, “Is folk psychology a theory?”, içinde *The Routledge companion to philosophy of psychology*, ed. John Symons ve Paco Calvo (New York, N.Y.: Routledge, 2009), s. 131–47.

6 Ayrıntılı bir tartışma için bkz. Paul M Churchland, “Folk Psychology”, içinde *On the contrary : critical essays, 1987-1997* (Cambridge, Mass.: The MIT Press, 1998), s. 3.

7 Patricia Smith Churchland, *Neurophilosophy: Toward a Unified Science of the*

3. Halk psikolojisi bu güne kadar bilimden ne derecede onaylanma veya çürütme alabilmiştir?
4. Halk psikolojisi vazgeçilmez midir?⁸
5. Bilimsel psikoloji ve halk psikolojisi arasındaki ilişki ne olmalıdır?

İkincisi ise çağdaş analitik zihin felsefesinde doğruluğu varsayılan bir dizi önermeden oluşan ve bazen “zihnin standart modeli” denilen şeydir. Bu standart model denilen şeyi şöyle özetlemek mümkündür. Zihinsel durumların bir dizi ayırt edici özelliği vardır. Yönelimsellik bunlardan bir tanesidir.⁹ Fiziksel olmamak diğeridir. Üçüncüsü ise insanların onlara dair dolaylımsız yani kanıtı veya çıkarıma dayanmaksızın sahip olmasıdır.¹⁰ Zihinsel durumlar genel kümesi içinden önermesel tutumlar denen şeyler aslında inanmak, hatırlamak, algılamak, hissetmek, deneyimlemek, bilmek, niyetlenmek, umut etmek, arzulamak, beklenti içinde olmak, tercih etmek, korkmak türünden tutumlardır. Yani bir şeyin olmasını istersiniz, olduğunu bilirsiniz veya olmasından korkarsınız. Bu ikinci dediklerim “önermesel tutumlar” olarak bilinir. Bu zihinsel durumlar, eleyici materyaliste göre, halk psikolojisi denen zihin kuramının öğeleridir. Örneğin “insanlar öfkeli olduklarında sabırsız olurlar” şeklindeki bir ifade aslında yasa-benzeri bir genellemedir.¹¹ Burada bir tür mantıksal form söz konusudur: koşulluluk (ise-o) bağıntısı. Böylelikle insan zihni ve davranışına dair açıklamalar mantıksal-matematiksel yollarla verilebilecektir. Eğer insan nedensel bir makineden ibaret olsaydı bu şekilde mantıksal açıklama vermezdik. Dolayısıyla halk psikolojisi aslında, eğer yanlışsa, insanın kendilik algısının da değişmesini gerektirebilecek derecede önemlidir. Nedensel bir makineye indirgenen insan için normatif açıklamalar ve hatta özgür irade ve bilinçli tercih gibi atıfların zemini ortadan kaybolacaktır. Bu durumda insanın içgözlemsel bilgisinin özel epistemolojik statüsü de kaybolur.¹²

Mind-Brain (Cambridge, Mass: MIT Press, 1986), s. 303; Churchland, “Eliminative Materialism and the Propositional Attitudes”. s. 68–72 & 76

8 Frank Jackson ve Philip Pettit, “In Defense of Folk Psychology”, *Philosophical Studies* 59 (1990), s. 31–54.

9 Pierre Jacob, “Intentionality”, ed. Edward N. Zalta, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 2014, böl. 1.

10 Bkz. Jaegwon Kim, *Philosophy of Mind*, 3. baskı (Westview Press, 2011), s. 17–27.

11 Türkçesinde Churchland, Madde ve Bilinç: zihin felsefesine güncel bir bakış, s. 92; Churchland, “Folk Psychology”, s. 227; Churchland, *Matter and Consciousness: a Contemporary Introduction to the Philosophy of Mind*, s. 59.

12 İçgözlemsel bilgimiz birinci-şahıs perspektifinden gelir. Bu perspektifin üçüncü

İnsanın içgözlemsel bilgileri diğer türden bilgileri gibi yanılabilir ve kurama dayalı hale gelir. Bunun anlamı içgözlemsel bilginin güvenilirliğinin üzerinde yükseldiği kuramın genel sağlamlığı ile orantılı olacaktır.¹³ Eleyici materyaliste göre bu sistematik sağduyusal genellemeler, gerçekte kuramsal bir nitelik taşıdığı için iddiaları tek tek doğruluk değeri alabilir. Dolayısıyla yanlış olmaları mümkündür. Basitçe söylersek bilimsel bulgular halk psikolojisine karşı güçlü şüphelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yukarıda alıntıladığımız pasaj Paul Churchland'ın ders kitabı niteliğinde yazdığı ve Türkçe çevirisinin başlığı *Madde ve Bilinç: Zihin Felsefesine Güncel Bir Bakış* adlı eski bir kitabındandır. Kitap esasında 1982 yazında yazılmıştır ve ana amacı zihin felsefesindeki ana yaklaşımlar hakkında öğrencilere temel bilgileri sunmaktır. İşte bu eserin ikinci bölümünün "Eleyici Materyalizm" başlıklı bir alt bölüm (Kısım 5) içermesi bundandır. Princeton Üniversitesi'nde Churchland'ın verdiği derslerin notları bir süre sonra ders kitabı oluşturacak şekilde basılmıştır. Ders kitabı olarak yazılan bu kitapta zihnin felsefesindeki belli başlı akımların her birine yer verilmiştir. Eleyici materyalizm bu akımlarından sadece bir tanesidir. O halde, sırf Churchland'ın kitabında bu başlığa sahip bir kısım var diye Churchland'ı eleyici ilan etmemek gerekir.¹⁴ İşte aşağıdaki pasajlar bu basit gerçeğin

şahıslarla ilişki içerisinde kazanıldığı yönündeki iddianın doğru çıkması halinde bunun zihin felsefesindeki birçok merkezi soruna dair önemli sonuçları olacağını savunan bir çalışma için bkz. Murat Arıcı and Pınar Toy, "The Ontology and Developmental Root of the First-Person Perspective," *GSTF Journal of General Philosophy* 1, no. 2 (2015), s. 1–6. Bizim genel yaklaşımımız Churchland'a çok yakındır ve halk psikolojik kavramsal çerçvemizin öğrenilmiş ve kültürel olarak aktarılmış olduğunu kabul eder. Dolayısıyla Arıcı ve Toy'un savının en azından bu noktada Churchland ve bizimle çok benzer olduğunu varsayıyoruz. Üçüncü şahıslarla ilişki içerisinde öğrenilen birinci-şahıs bakış açısı fikri doğruysa halk psikolojik çerçvenin "doğal, dolayumsuz[manifest], özünde istikrarlı ve özerk" olmadığını düşünmek için daha da güçlü nedenlerimiz var demektir, Paul M Churchland, *Bilimsel Gerçekçilik ve Zihnin Esnekliği*, çev. Ekrem Berkay Ersöz (İstanbul: Alfa Bilim, 2013), s. 1.

13 Churchland, "Folk Psychology". s. 225

14 Örneğin ülkemizdeki analitik zihin felsefecilerinden en tecrübelilerinden biri olan Prof. Dr. Erdinç Sayan bile Churchland çiftinin görüşünü şöyle hatalı şekilde özetlemiştir: "Elemeci Materyalizm" adı verilen ve Patricia Churchland, Paul Churchland ve Daniel Dennett gibi felsefecilerce savunulan birinci görüşün bir versiyonuna göre, zihin ve bilinç kavramlarımız "folk psikolojisi" adını verebileceğimiz bir teorinin kavramlarıdır. Bilimin gelişim süreci içinde folk psikolojisi zamanla elenip gidecek ve yerini geleceğin gelişmiş nörofizyoloji teorilerine bırakacaktır. Benzer elenip gitmeler tarihte başka teorilerin de başına gelmiştir. Bir zamanlar insanların bazı davranış bozukluklarını açıklama amaçlı ve yine empirik başarısı düşük "cin çarpması", "içine şeytan girme"

ışığında okunmalıdır. Eğer bu husus unutulursa okuyucu otomatik bir refleksle “eleyici materyalist” ifadesini gördüğü her yere tartışmalı şekilde “Churchland” adını koyacak ve sonuçta “Churchland’a göre halk psikolojisi yanlış ve tamamen yanıltıcı bir kavrayıştır” sonucuna varacaktır:

Eleyici materyalistlerin fark ettiği gibi, *birebir eşlemeler bulunamayacaktır ve sağduyuya dair psikolojik kavramsal çerçevemiz*, insan davranışının nedenleri ve bilişsel etkinliğin doğasına dair yanlış ve tamamen yanıltıcı bir kavrayıştır. Bu görüşe göre, halk psikolojisi içsel doğalarımızın eksik bir tasarımı olmaktan ibaret değildir, ayrıca içsel durumlarımızın ve etkinliklerimizin düpedüz yanlış bir tasarımıdır.

Görüldüğü üzere Churchland bir ders kitabı yazarı olarak “bu görüşe göre” şeklinde konuşmaktadır. Elbette Paul Churchland bu kitabının ikinci baskısına yazdığı önsözde bilimsel bulguların materyalizmin indirgeyici ve eleyici biçimlerine destek vermeye eğilimli olduklarını açıkça belirtir.¹⁵ Ancak buradan “Churchland eleyici materyalisttir” sonucu çıkmaz; çünkü bu akıl yürütmeye göre “Churchland indirgeyici materyalisttir” sonucunu da tutarlı olmak adına çıkarmak zorunda kalırsınız. Fakat bu doğru değildir. Nedeni basit. Churchland burada indirgeyici materyalizmi özdeşlik kuramı ile aynı görmüştür. Yani onu tür özdeşliğini savunan bir materyalizm olarak değerlendirmiştir. Halbuki kitabın ilgili bölümü tür özdeşliğine karşı da bir dolu tezi ileri sürmüştür. Dahası Churchland açısından eleyici ve indirgeyici materyalizm birbirine alternatif iki kuramdır. Peki, nasıl

teorileri yaygın kullanımdaydı. Bu teorilere inanarak ‘cin çarpması’ gibi terimleri kullananların var olduğunu sandıkları “cin” gibi şeylerin aslında var olmadığı zamanla anlaşıldı. (...)

Folk psikolojisi de gelecekte tarih sahnesinden çekildiğinde artık insanlar “zihin”den, “bilinç”ten, “acı”dan, “haz”dan, “düşünce”den, “inanç”tan, “arzu”dan vb. bahsetmez olacaklar, onun yerine, empirik kabullenilebilirliği ço-k daha yüksek olan gelişmiş bir nöroloji biliminin terimlerini ve yasalarını kullanacaklar ve bu yasaların gönderme yaptıkları nesnelere var olduğunu kabul edeceklerdir. Kısacası bugün zihin, zihin halleri ve bilinç dediğimiz şeyler zamanla “modası geçecek” olan ve gelecekteki ontolojimizde yer almamaya mahkûm şeylerdir.” (Eğik vurgular bize aittir) Erdinç Sayan, “Analitik Zihin Felsefesinin Temel Problemlerine Bir Bakış,” *Kayı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, no. 19 (2012), s. 49–50, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/271953>.

Churchland zihni beynin bir aktivitesi olarak görmektedir. Dolayısıyla zihne veya bilince eleyici bir tavır takınması mümkün değildir.

15 Churchland, *Madde ve Bilinç: zihin felsefesine güncel bir bakış*. s. xxi.

oluyor da ona göre “bilimsel bulgular indirgeyici ve eleyici materyalizme destek sunmaya eğilimli bir tablo sergiliyor?” Çünkü bu bulgular indirgeyici veya eleyici materyalizme desteği her iki kuramı birleştiren minimal bir zeminde sunuyor: zihnin fiziksel olması. Sadece bu kadar. Kuşkusuz Churchland 1980’lerin başında kendi tercihini yapmıştır. Tür özdeşliği kuramına halk psikolojisinin bütünlüğünü ve dokunulmazlığını korumakta ısrar etmesi nedeniyle karşı çıkmıştır. Birebir indirgemelerin bulunamayacağı şeklindeki empirik tahminin anlamı zaten budur. “Eleyici materyalizm” bu karşı çıkışın adıdır. Ama sorun kullanılan ifadeden çok bu ifade ile ne anlatılmak istendiğidir. Son cümlelerde söylemeye çalıştığımız ve yukarıda alıntılıdığımız pasajda Paul Churchland açısından eleyici materyalizmin savunusu esasen tür özdeşliğini (*type identity theory* veya *reductionist materialism*) savunan türde bir indirgeyici materyalizmin inkarından ibarettir. Yani bu tarz bir yaklaşımın “zihnin içeriğinin hepsinin veya büyük bir kısmının tasfiye edilmesi” fikri ile bir ilişkisi yoktur. Aşağıdaki pasajdan da anlaşıldığı üzere elenecek olan şey “gerçekten upuygun olan nörobilimsel bir açıklamasının, sağduyuya dayalı kavramsal çerçevemizin kategorileriyle birebir eşleşecek kuramsal kategoriler sağlayacağı” fikridir:

Sonuç olarak, içsel yaklaşımlarımızın gerçekten upuygun olan nörobilimsel bir açıklamasının, sağduyuya dayalı kavramsal çerçevemizin kategorileriyle birebir eşleşecek kuramsal kategoriler sağlamasını bekleyemeyiz. Aynı şekilde, eski kavramsal çerçevemizin olgunlaşmış bir nörobilim tarafından indirgenmesi yerine sadece bir elemeye tabi tutulmasını beklemeliyiz.¹⁶

Bu pasajın ikinci cümlesi bizce eleyici materyaliste göre “eski kuramsal çerçevemizin” eleneceğini söyler. Şimdi öyleyse eleyici materyalistin eski kuramsal çerçevemizden ne anladığına bakmamız lazım. Bunun temel ögesi aslında halk psikolojisi denen şeyle ilgilidir. Halk psikolojisinin tam olarak ne olduğu ve ilgili diğer noktalar makalenin yukarıdaki kısımlarında tartışıldı. Sadece burada şunları tekrarlamakla yetinelim. Geleneksel olarak insan zihni ve davranışıyla ilgili zihinselci terimlerimiz ve bu terimlerle yaptığımız öngörü ve açıklamalar bütününe halk psikolojisi denir. Churchland çiftine göre halk psikolojisi içerisinde her zihinsel kavram de-

16 Churchland, *Madde ve Bilinç: zihin felsefesine güncel bir bakış*. s. 60.

ğil ama daha çok *inanç* gibi kavramların geleneksel yani “*tümcesel kavramlaştırılması*” esas elenecek olandır.¹⁷ Duyum veya acı gibi kavramlar için daha çok, *yenilenecektir* öngörüsü yapılmıştır. Bundan emin olabileceğimiz çok sayıda pasaj örnek gösterilebilir. Biz kronolojik olarak ters sıradan başlayacağız ve Patricia Churchland’ın 2015 senesinde verdiği bir röportajdan konu üzerine Churchland çiftinin en eski ve ayrıca en ünlüsü olan 1981 tarihli makalesine kadar metinsel iz sürme yapacağız. Bunun nedeni bize çeşitli zamanlarda “Churchland’ın son birkaç senede eleyici materyalist yaklaşımdan vazgeçtiğinin” söylenmesidir. 2015’ten 1979’e doğru yavaşça geri sararak bunun tümüyle hatalı olduğunu göstermek istiyoruz. Bu makalenin ana tezini tek bir cümlede özetlememiz gerekirse şöyle diyebiliriz: Eğer eleyici materyalizm Churchland çiftinin tanımladığı gibi halk psikolojik kavramsal çerçevemizin temelden yanlış olduğunun ileride bilimsel araştırmalar tarafından gösterilebileceği *ihtimalinin* ciddiye alınması gerektiğini önermekse Churchland çifti eleyici materyalisttir. Ama eğer eleştirmenlerinin iddia ettiği üzere savundukları söylenen düşünceleri halk psikolojik kavramsal çerçevenin *halihazırda* yanlış olduğu ve *hemen* elenmesi gerektiği ise bu bir tür hatalı okumaya dayanmaktadır ve bu açıdan eleyici materyalist olarak nitelendirilemezler.

II.Churchland 2015

Churchland çiftinin eleyici materyalizm denilen kurama dair yaklaşımının en yakın tarihli ve kesinlikle en aydınlatıcı ifadesi için şimdi Patricia Churchland’ın 2015 tarihli bir video röportajına bakalım. Burada röportajı gerçekleştiren kişi ona “eleyici materyalizm karşısındaki tutumunu” soruyor. “Siz,” diyor, “zihinsel durumlar yoktur mu diyorsunuz yoksa zihinsel durumlar beyinsel durumlarla özdeş mi diyorsunuz?” “Ama,” diyor soruyu soran kişi devamında, “bu ikinci cevap özdeşlik kuramının cevabıdır.” Churchland bu sorunun sorulmasından çok ama çok memnun kaldığını belirterek yanıtıyor (66 dakika uzunluğundaki röportajın 3,5 dakikalık kısmının bizim tarafımızdan yapılan transkripsiyonunun çevirisidir.):

17 Alternatif pozitif kavramsallaştırma için bkz. Paul M Churchland, *Plato’s Camera: how the physical brain captures a landscape of abstract universals* (Cambridge, Mass: MIT Press, 2012). s. 123–186

Her şeyden önce, eleyici materyalizm gerçekten *sadece bir tahmindir*.

Bu tahmin şöyle der: Halk psikolojimiz nörobilim tarafından bilgilendirildikçe, şeyler hakkında farklı şekilde düşünmeye başlayacağız.¹⁸

Burada Churchland net şekilde eleyici materyalizm fikrinin aslında sunu söylediğini anlatır: bazı zihinsel kavramlarımız zamanla nörobilimdeki bulgular ışığında gözden geçirilecek ve *yenilenecektir*. Dolayısıyla burada *elenme olayı* ile *yenilenme süreci* arasında bir ilişki kendisi tarafından belirtiliyor:

Paul [Churchland] aslında görsel algı, *amaçlar* ve *ağrı* gibi elenme nesnelere ilgilenmemiştir. Kendisinin bu kavramların *sinirbilimin içerisinde çok yararlı kavramlar olma ihtimaliyle* ilgili hiçbir derdi yoktur. Paul Churchland'ın esas ilgilendiği şey *inançlarımızdır*. Eskiden [yani onun bu eleyici materyalizm görüşlerini yazdığı zamanda] felsefeciler arasında beyinsel durumların *tümcesel* şekilde tanımlanabileceği inancı yaygın olarak vardı. Bunlar *dilsel* varlıklardı.

Bu kısımdaysa Churchland çiftinin standart zihinsel kavram setimizdeki tüm kavramları hedef tahtasına koymadıkları açıkça ifade ediliyor. Esas sorun görsel algı, amaç ve acı gibi kavramlarla değil ama inanç kavramımızdır. İnanç kavramının *tümcesel versiyonunun* sinirbilim içerisinde faydalı bir kavram olarak yer alması pek olası görülüyor. Ama diğerleri faydalı kavramlar olabilir. Bu ihtimal vardır ve Churchland çiftinin tutumu açısından herhangi bir problem teşkil etmezler. Faydasız olduğu düşünülen ve şu anda yaygın kabul gören inanç kavramının neden sorunlu olduğu şöyle açıklanır:

Ve hipotez gerçekten çok basitti. Her şeyden önce, nörobilim bizim nasıl düşündüğümüzü değiştirecektir. Bunun nasıl olabileceğini kim bilir. Fakat ikincisi, inançların dilsel varlıklar olduğu fikri çökecektir. Dilsiz insanlar olduğu ve bebekler de dahil bu insanlar her türden problemi çözebildikleri ve dilsiz insan olmayan memeliler bu çok karmaşık işleri yapabildiği için inançların dilsel yapılar olduğu fikri çökecektir.

İnanç kavramı hakkındaki standart denilen kavrayış inancın tümcesel kavramsallaştırılmasıdır. Daha genel olarak itiraz edilen şeyi kabaca şöyle

18 Vasiliev, "Neurophilosophy on the way of solving problems. Interview with Patricia Churchland in Moscow." (Videonun 19:30 ve 23:00 arası olan bölümüne bakınız.)

özetlemek mümkündür: zihnin tümcesel modeli. Zihindeki her bir durum bir tür dilsel varlık gibi birbiriyle ilişkilendirilir. Aradaki ilişki nedensel değil daha çok (matematsel veya) mantıksaldır. Böylelikle söylenmek istenen şey aslında bilgisayar metaforunun kendisidir. Beyinde önermeler (daha doğrusu tümcesel nitelikte zihinsel haller) vardır ve bunların çözümlenmesi mantık veya matematik aracılığıyla yapılabilir. Bunlar arasındaki ilişki nedensel değil, mantıksal olduğu için insan hareketleri rasyonel olarak açıklanabilir. İnsan basitçe nedensel bir makine değil, rasyonel temellerde tercihler yapabilen ve eylemler icra eden bir faildir. Refleksler veya genel olarak koşullanmanın üstünde arzuları, inançları ve hedefleri olan bir eyleyicidir. Diğer türlü otomattan veya hayvandan ne farkı kalırdı ki? İşte böylelikle Churchland çiftinin halk psikolojik kavramlara karşı eleyici materyalist bir tutumdan ne anladığını ortaya koymuş bulunuyoruz. Aşağıdaki pasaj, bu dediğimizi metinsel olarak destekler:

Uzunca bir süre için, özellikle de doğu yakası felsefesi içerisinde ‘bu hayvanların sadece refleksif olduğu ve onların inançları olmadığını’ söylemek standart olmuştur. Onlara göre bu hayvanlar hiç de problem çözmüyordu. Bu sadece koşullanmaydı. Elbette, biz bugün bunun doğru olmadığını biliyoruz. Bu fikrin gerçek ile uzaktan yakından bir alakası yoktur.

Peki yenilenecek olan tam olarak nedir? Churchland aşağıda bir örnek olarak temsil kavramımızı veriyor. Temsil tümcesel olmaktan çıkıyor. Tümce kurma veya tümcelerle düşünme yeteneği olmayan fare gibi hayvanları kapsayacak şekilde “mekânsal temsil” bizim temsil anlayışımızın içerisine dahil oluyor:

Aslında eleyicilik bizim bazı kavramlarımızın değişeceğini söylemekti. Nasıl olacağını bilemiyoruz ama muhtemelen inanç kavramımız değişecektir. Elbette bu fikir başka nörofelsefeciler tarafından geliştirildi. Herhalde en ünlüsü Chris Eliasmith. Eliasmith’ın çok farklı bir temsil kavramı vardı. Onun temsil kavramı geleneksel görüşten oldukça farklıdır ve nörobilimin çerçevesi içerisinde ifade edilmiştir. Bu temsil kavramı dile bağlı değildir ve önceden konuştuğumuz gibi bu kavram mekânsal temsili de içerir.

Yukarıda temsil kavramımızın nörobilimdeki hayvan çalışmalarının da katkısıyla nasıl sadece tümcesel olmak yerine ayrıca mekânsal da olmaya

doğru evrildiğini gördük. Aşağıdaysa tüm bu makalenin ana iddiası Patricia Churchland tarafından apaçık şekilde dile getiriliyor:

Biz hiçbir zaman *bilinç yoktur diye bir şey düşünmedik*. Sen bunu asla demediğimizi fark eden çok az sayıdaki kişiden birisin; çünkü sen bizi okuma zahmetine girdin. Birkaç istisna hariç insanlar bizim “bilinç diye bir şey yoktur” şeklinde düşünmemiz gerektiğini varsayıyor.

Hakikaten Churchland çiftinin eleyici olduğu iddiasının halk psikolojisinin bazı kavramları için geçerli olduğunu söylemek yerine birçok alandışı ve hatta meslekten felsefeciler geçerlilik kapsamını duygular, öznel, ahlak ve bilince (ve hatta tüm zihinsel durum ve süreçlere) doğru temelsiz şekilde ve otomatik olarak uzatıyorlar. Yukarıda da dediğimiz gibi, “bilincin veya ahlakın nörobiyolojik bir açıklamasını verme iddiası” bunların gerçekliğini kabul etmeyi gerekli kılar:

Gerçektense biz bilincin doğasının beyni anlayarak araştırılabileceğini düşündük. Ve benim başta belirttiğim gibi böyle düşünmemdeki ana motivasyonlarımdan biri ayrık-beyin çalışmalarıydı. Bir insanın beyninin bir yarı-küresinin bir şeyin bilincinde ve diğer yarısının diğer bir şeyin bilincinde olabilmesi olgusu kesinlikle beyin ve bilinç hakkında çok önemli bir şey olduğunu ortaya koyar.¹⁹

Churchland burada besbelli bilincin varlığını kabul ediyor. Eğer varlığını inkar etseydi bilincin doğasını anlamak için neden beyni anlamak gerektiğini söylesin ki? Ama belki bu cümlelerin 2015 senesinde kurulmasının özellikle Paul Churchland'ın 1981 ve 1984 yıllarındaki makale ve kitaplarında “apaçık şekilde eleyici materyalist tutumu savunduğu gerçeğini” örtbas edemeyeceği söylenerek itirazda bulunulabilir. Şimdi bu itirazın geçerliliğine bir bakalım.

İlk önce 1984 senesindeki kitapla başlayalım. Churchland çiftinin halk psikolojisine karşı takındığı iddia edilen radikal tutumlarına karşı eleştirilenler *yenileyici* materyalizm ifadesini kullanmayı gerekli görmüşlerdir.²⁰ Tuhaflik şuradadır: Onlar da zaten bu ismi ve bu isimle ifade edilen içeriği savunmuşlardır. Aslına bakarsanız hem Paul hem Patricia Churchland bu konuya kendileri netlik kazandırmıştır. Aşağıdaki uzun pasajı alıntılanmak

19 AVasiliev, “Neurophilosophy on the way of solving problems. Interview with Patricia Churchland in Moscow.” (Videonun 19:30 ve 23:00 arası olan bölümüne bakınız.)

20 William Ramsey, “Eliminative Materialism”, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Mayıs 2013, böl. 4.

zorundayım, zira tüm bu makalenin ispat etmeye çalıştığı şey en özlü şekilde bu pasajda ifadesini bulur:

Eleyici materyalistin pireyi deve yaptığı söylenir. Halk psikolojisinin yetersizliklerini abartır ve onun gerçek başarılarını göz ardı eder. *Bu eleştiriye göre, olgun bir nörobilimin ortaya çıkışı, belki halk psikolojisine özgü birçok kavramın elenmesini gerektirecektir ve bu yüzden halk psikolojisinin bazı ilkelerinde ufak düzeltmeler yapmak gerekecektir.* Ancak eleyici materyalistin büyük ölçekli bir elemanın söz konusu olacağına dair tahmini yalnızca telaşa kapılmış bir kaygının veya romantik bir coşkunun ifadesidir.²¹

Kuşkusuz Churchland çifti ufak tefek düzeltmelerden bahsetmez. Birçok kavram eleneceğine göre ilkeler de önemli ölçüde gözden geçirilecek olsa gerek. İşte burası meselenin düğüm noktasıdır:

Bu şikayet belki de doğrudur. Belki de yalnızca geçersizdir. Ne olursa olsun, burada iki tane basit ve ayrışık olasılıkla karşı karşıya olmadığımıza dair önemli bir noktayı görünür kılıyor: *Saf elemeye karşı saf indirgeme.* Aslında bunlar, *aralarında kısmen elemelerden ve kısmen indirgemelerden oluşan karma durumların yer aldığı olası sonuçların bir yelpazesinin uç noktalarıdır.* Deneysel araştırmalarımız (bkz. Bölüm 7) bize kendi durumumuzun bu yelpazenin neresine düştüğünü gösterebilir. Belki de bu noktada *geniş kapsamlı bir elemeye dair radikal olasılıklara yoğunlaşmak yerine daha serbest bir biçimde “yenilikçi materyalizmden” bahsetmemiz gerekir.* Belki gereken budur; ama benim bu bölümdeki hedefim, ortak kavramsal kaderimizin büyük ölçüde yelpazenin devrimci ucuna doğru bir yerde durduğunu sizin için en azından anlaşılır kılmaktır.²²

Churchland eleştirmenleri veya genel olarak halk psikolojisine karşı eleyici tutum içerisinde olanların alternatif olarak bize sundukları yenileyici materyalizm fikri ve ismine Churchland’ın bir itirazı olmadığı apaçık ortada. Paul Churchland bu yenileyici materyalizm ifadesinin kendi fikirlerini ifade etmek için *uygun bir etiket olabileceğini* 1984 tarihli kitabında bile söylemiştir. Demek ki Churchland çifti açısından eleyici materyalist fikir, sadece geleneksel zihin anlayışının kökten yanlış olduğunun ileride bilim tarafından ortaya konulabileceği olasılığını ifade etmekten ibarettir. Emin

21 Churchland, *Madde ve Bilinç: zihin felsefesine güncel bir bakış*, s. 78.

22 A. *Madde ve Bilinç: zihin felsefesine güncel bir bakış*, s. 78-79.

olunan şey bu sağduyuya dayalı kavramsal çerçevemizin bilim ilerledikçe çeşitli yönlerde ve derecelerde gözden geçirilerek iyileştirileceğidir. Bu empirik olarak yüksek ihtimal olarak görülmüştür. Mevcut kavramsal çerçevemizin hangi öğelerinin ne derecede yenileneceği tümüyle deneysel bir meseledir ve önceden kestirilemez. Bu düzeltmeler öylesine derinlemesine ve kapsamlı olabilir ki sonuçta eski mentalistik ontolojik kategorilerimizin çoğu ileride tasfiye edilebilir. Öyle dar kapsamlı ve yüzeysel olabilir ki mevcut zihinsel ontolojimizin saf indirgemeye yakın bir sonucu ile karşılaşabiliriz. Muhtemelen her iki uç yani ne saf elenme ne saf indirgenme bu çerçevenin kaderidir. Ortaya karışık bir durum çıkabilir. Işığın elektromanyetik dalga ile tanımlanması saf indirgemeye yakın bir örnek olsa da ışık hakkındaki eski kavrayışımız olduğu gibi korunmamıştır. Tersinden bakarsak kalorik ve flojiston diye şeylerin varlığından artık bahsetmez olduk. Bunlar saf indirgenmeye karşı saf elenmenin en bilinen örnekleridir. İşte biz sağduyuya dayalı kavramsal çerçevemizin başına ne geleceğini bilmemekle birlikte bu çerçevenin bazı öğelerinin saf indirgenmeye ve bazı öğelerinin saf elenmeye yakın bir kaderle karşı karşıya olduğunu tahmin edebiliriz. *İnancın tümcesel* kavranışı ikincisine, ama *bilincin dinamik* kavranışı ilkinde benzeyebilir. Eleyici materyalizmi savunmak bunu ciddi bir olasılık olarak göstermekten ibarettir.

III.Halk psikolojisinin zihin felsefesini nasıl sınırladığı üzerine

Halk psikolojisinin kullandığı terimlerde ifadesini bulan varlık kategorileri *neyin açıklanması gerektiğine* dair kısıtlama getirir.²³ Yani, bilimsel psikolojinin hangi kuramının kabul *edilmesi/edilmemesi* gerektiğine dair felsefecilere bağlayıcı ölçütler getirir. Daha önceden bize şöyle denmişti: “Halk psikolojisi bir disiplin ya da doktrin değil ki ölçütler getirsin. Adı üstünde halkın sağduyusal betimlemesi.” Fakat sorun şu ki halk psikolojisi bir içsel ontolojiyi varsayar, içsel durum ve süreçlerimize dair belirli bir kategorilendirme yapar. Sağduyusal kavramsal çerçevemizin büyük bir kısmını halk psikolojik genellemelerimiz oluşturur. Onların doğruluğu (veya yanlışlığı) duruma göre, varsaydıkları şeylerin varlığı (veya yoklu-

23 Churchland, *Neurophilosophy: toward a unified science of the mind-brain*, s. 149.

ğu anlamına gelebilir. Siz bu kavramsal çerçeveyi doğru (“correct”) yani düzeltilmeye ihtiyaç duymayan veya imkan vermeyen (“incurrigible”) bir çerçeve olarak görürseniz örneğin ağrı/acı gibi kavramları eskiden olduğu şekliyle kategorilendirmeyen bir nörobiyolojik bulguyu ya hatalı ya da alakasız olarak değerlendirme *eğiliminde* olursunuz. Çünkü sağduyu size acının ne olduğuna dair belirli bir şey söylemiştir. Bilimsel alandan gelen bulgular eğer sizin acı etiketi altında değerlendirdiğiniz deneyimlerinize aykırılık teşkil ediyorsa bunu acının değil de başka bir şeyin açıklaması olarak göreceksinizdir. Belki yunus canlısı, yunus balığı ve yunus memelisi durumu bize ışık tutabilir. Yunus bir deniz canlısıdır. Normalde birçok halk için tarihin büyük bir kısmında ve yaşı küçükler için hala yunus bir balıktır. Erişkinler bile sıklıkla ve hatalı şekilde yunuslar için balık ifadesini kullanmaktadır. Bilimsel biyoloji açısından yunus bir memeli türüdür. Balık türü değildir.²⁴ Şimdi buna benzer bir durumun felsefede yaşandığı hayali bir senaryoya göz atalım. Ali adlı profesyonel bir felsefeci kendisinin acı çekmekte olduğunu iddia eden Veli adlı sıradan bir insan ile karşılaşsın. Bir de Meryem adlı ve nöroloji, psikiyatri ve psikoloji doktorası yapmış bir klinik doktorumuz olsun. Bu klinikte fonksiyonel beyin görüntüleme cihazı da (fMRI) bulunsun. Veli felsefeci dostu Ali’yi kendisinin acı çekmekte olduğuna anında inandıracaktır. Çünkü geleneksel zihin felsefecisi Ali açısından Veli’nin “kendisinin acı çekmekte olduğunu” bildirmesi üzerine yapılacak herhangi bir felsefi tefekkür veya bilimsel tetkik söz konusu bile değildir. Veli zaten zihinselliğin alametifarikası olan “kendi zihinsel durumlarına dolayumsuz ve yanılımsız şekilde ulaşma epistemik ayrıcalığına” sahiptir. Eğer Veli, “Ben şu anda acı çekiyorum” diyorsa, profesyonel ve geleneksel zihin felsefecisi Ali kendinden gayet emin şekilde şunu bize bildirecektir: “Veli’nin beyanı esastır.” Şimdi üç doktora derecesine sahip olup bir klinikte doktorluk yapan Meryem’in Veli’yi beyin görüntü-

24 Yunus canlısının bilimsel biyolojideki kategorizasyonu halk biyolojisindekinden farklı olmuştur. Ama yunus bir kategori olarak halen vardır. Bilimsel terminolojiden veya gündelik dilden elenmemiştir. Belki yunus bilimsel biyolojiden “yunusun kendisi olarak elendi” demek yerine “bir deniz balığı olarak yunus elenmiştir” denebilir. Acı, niyet, görsel algı gibi kategorilerin başına da benzer şeyler gelebilir. Esasında *halk psikolojisi* ve *bilimsel psikolojisi* arasındaki tartışmayı “*yüzeysel sınıflandırma* ile bilimsel sınıflandırma” arasındaki bir gerilim olarak okumak kesinlikle mümkün ve hatta oldukça yararlıdır.

leme cihazına bağladığımı düşünelim. Sonuçta normalde acı çeken insanlar bu cihaza girdiklerinde cihazın, aktif olduğunu gösterdiği hiçbir beyin bölgesinin şu anda Veli'nin görüntü sonuçlarında aktif olmadığı ortaya çıkabilir. Ali bu durum karşısında ne yapmalıdır? Varsayalım ki Veli gibi birçok insan normalde acı deneyimlediklerini söyledikleri olay tiplerinin yarısında diğer yarısından çok farklı beyin bölgeleri aktiftir.²⁵ Ama örneğin "huzurluyum" dedikleri durumların yarısında yanan beyin bölgeleri "acı çekiyorum" denilen durumların yarısı ile ortak çıksın. Sadistler veya mazoşistler kullanılarak buna benzer tuhaflıklar gösterilebilir. Bu tuhaflığın çok daha iyi belgelenmiş çeşitlemeleri özellikle "istemek" veya "arzu etmek" gibi zihinsel durumlar için geçerlidir. Bahsettiğimiz türden bağlamlarda insan hareketleri "farkında olmadan ama isteyerek," "farkında olarak ve isteyerek," "kendi elinde olmadan isteyerek," "istemedi ama öngörerek" ve istenildiği kadar uzatılabilen çeşitlemelerle ifade edilmektedir. Bunları ceza hukukunda "taksirle adam öldürme", "bilinçli taksirle adam öldürme" veya "planlayarak adam öldürme" gibi farklı ceza kategorilerinin varlığında görebiliriz. Anormal psikolojik vakalarda - ne kadar çok farklı durumu görmek istediğinize bağlı olarak - "isteme veya arzu etme" *benzeri* ama bir yandan da onlardan farklı ve başka terimlerle de bir türlü tarif edilemeyen zihinsel durumlarla karşılaşırız. Bu durumları dilimizdeki mevcut terimlerle ifade etmek çok zor olabilir.²⁶ Örneğin, eğer özgür irade ve kontrol meselesi üzerine yaygın bir geleneği tartışmasız bir doğru ve düzeltilmesi mümkün olmayan bir gerçek olarak görürsek bizler davranışlarımızı ya belirlenmiş ya da belirlenmemiş olarak değerlendirmeye mahkum kalırız.²⁷ Bilimsel sinirbilim, psikoloji ve bilimsel hukuk çalışmaları bize bu *ikili* kavramlaştırmanın son derece yanlış olduğunu çoktan göstermiştir. Yani "halk hukuku" bilimsel araştırmalar neticesinde düzeltilmiştir. Buradaki düzeltmenin konusu inanç-arzu psikolojisi ("belief-desire psychology") olmuştur. İnanç-arzu psikolojisi halk psikolojisinin çekirdek kısmıdır.

25 Bu senaryoda fMRI cihazının belirli bir duyarlılık seviyesinde sabit kaldığını varsayıyoruz.

26 Bu türden çok tuhaf bağlamlar için bkz. Patricia Smith Churchland, *Brain-wise : studies in neurophilosophy* (Cambridge, Mass, Mass: MIT Press, 2002), böl. 5., s. 201-237

27 Bu türden çok tuhaf bağlamlar için bkz. Patricia Smith Churchland, *Brain-wise : studies in neurophilosophy* (Cambridge, Mass, Mass: MIT Press, 2002), böl. 5., s. 233.

Halk psikolojisi ve onun bize sunduğu içsel ontoloji bizim zihnin gündelik kavranışı dediğimiz şeyin merkezi ögesidir. Bu aslında zihnin manifest imgesidir. Son tahlilde, halk psikolojisinin statüsü tartışması, zihnin *manifest* ve *bilimsel* imgeleri arasındaki ilişkinin *nasıl olması gerektiğine* dair bir tartışmadır. Bu tartışma zihin felsefesinin en önemli tartışmalarından biridir. Bu soruya Paul Churchland 1984 senesinde ilk baskısı yapılan kitabının 1988 tarihli gözden geçirilmiş yeni baskısında (“Düzenlenmiş Baskıya Önsöz”) şöyle cevap verir:

İlk baskının temel iddialarından biri, zihin felsefesi sorunlarının doğa bilimlerinin kuramsal ve deneysel sonuçlarından bağımsız olmadıklarıydı. Bu görüş bu baskıda da değişmedi. Ancak bilimlerde yeni gelişmeler kaydedildi. Bu yeni baskının amacı ise, bu çarpıcı sonuçlardan bazılarını daha geniş bir okuyucu kitlesi için kolay ulaşılabilir ve anlaşılır kılmaktır. Bence bunların felsefi önemi, *materyalizmin indirgeyici ve eleyici biçimlerine vermeye eğilimli oldukları destekte* yatıyor. Ancak benim görüşüm birçok başka görüşten yalnızca biridir. Ben sizi kendi kararınızı vermeye davet ediyorum.²⁸

Görüldüğü üzere Churchland esasında bize zihin felsefesi sorularının doğa bilimlerinden bağımsız olarak cevaplanamayacağını söylemektedir. Eğer dünyada Churchlandizm diye adlandırılan bir felsefi yaklaşım olacaksa bu yaklaşımın en merkezi fikri ne indirgeycilik ne de eleyicilik olarak ifade edilebilir. Hatta doğalcılık, nörofelsefe veya fizikalizm bile merkezi fikir değildir. Esas mesele zihin felsefesi sorunları ile doğa bilimlerinin bulguları arasında derin ve kapsamlı bir ilişkiyi kurma önerisidir. Nitekim eleyici materyalizm etiketi Churchland çifti tarafından icat edilmemiştir. Türkçe felsefe dünyasında, zihin/bilinç veya halk psikolojisine dair tartışmalarında kullanıldığı şekliyle eleyici materyalizm kuramı veya ifadesinin ilk defa Churchland çifti tarafından ortaya atıldığı, savunulduğu veya geliştirildiği şeklinde yaygın bir kanı vardır. Bu kanı kesinlikle gerçeği yansıtmaz. Halk psikolojisinin kuramsal bir çerçeve olduğu fikri Wilfrid Sellars tarafından 1950’lerde ve halk psikolojik kavramsal çerçeveye dair “eleyici materyalizm” ifadesi 1960’lar ve 1970’ler boyunca savunulmuş veya bu fikre karşı çıkmıştır. İşte birkaç önemli örnek: Richard Rorty,

²⁸ Churchland, Madde ve Bilinç: zihin felsefesine güncel bir bakış, xxi.

“Mind-Body Identity, Privacy, and Categories”²⁹, James W. Cornman, “On the Elimination of ‘Sensations’ and Sensations”³⁰, Richard Rorty, “In Defense of Eliminative Materialism”³¹ ve Lycan, W, ve Pappas, “What is Eliminative Materialism”.³² Diğer yandan, Churchland çiftinin eleyici materyalizmin yaratıcısı olduğu yanlışını yaratan makalesinin tarihi 1981’dir. Yani Churchland tarafından yazılan “Eleyici Materyalizm ve Önermesel Tutumlar” makalesi, Rorty (1965)’ten 16 sene sonradır.

Bu açıklama biçimleri binlerce yıldır pek değişmeden kalan belki kısmen doğuştan belki kısmen sosyal olarak evrimleşmiş ama büyük ihtimalle öğrenilmiş ve nesilden nesile aktarılmış bir dizi sistematik genellemeye dayanır. Bu türden genellemelere dayanan açıklama çerçevesine itiraz eden eleyici materyalizm, “inanç, arzu, istek ve duyular gibi zihinsel durum ve niteliklerin bilim-öncesi kuramsal varsayımlar olduklarını” iddia eder. Paul Churchland şöyle der:

Kısacası, görünen o ki (algısal bilgi de dahil) her türlü bilgi kuramsaldır; kuramsal *olmayan* anlayış diye bir şey yoktur. Sağduyuya dayalı kavramsal çerçevemiz başlı başına bir kuram veya bir ilişkili kuramlar takımı olarak kendini gösterir.³³

Churchland halk psikolojik genellemelerin kuramsal karakterini vurgulayarak bu genellemelerin bilimsel teste tabi tutulması gerektiğini göstermeye çalışmaktadır. Eleyici materyalizmde, geleceğin çok gelişmiş biliminin kategorileriyle, şu andaki sağduyusal çerçevemizde yerini bulmuş zihinsel durum, nitelik ve süreçlerin *büyük ihtimalle* “birebir şekilde eşleşmeyeceğini ve eski çerçevenin yenisine indirgenemeyeceğini” savunulmaktadır.³⁴

29 Richard Rorty, “Mind-Body Identity, Privacy, and Categories”, *The Review of Metaphysics* 19, sayı 1 (1965): 24–54.

30 James W. Cornman, “On the Elimination of ‘Sensations’ and Sensations”, *Review of Metaphysics* 15–35, sayı 1 (1968), s. 15–35.

31 Richard Rorty, “In defense of eliminative materialism”, *Review of Metaphysics* 24, sayı September (1970): 112–21.

32 William G. Lycan and George S. Pappas, “What Is Eliminative Materialism?,” *Australasian Journal of Philosophy* 50, no. 2 (1972), s. 149–59.

33 Churchland, *Bilimsel Gerçekçilik ve Zihnin Esnekliği*, s. 12. [Bu kitabın orijinal baskısı 1979 senesindedir.]

34 Churchland, *Madde ve Bilinç: zihin felsefesine güncel bir bakış*, s. 69.

Churchland çifti halk psikolojik varsayımlarımızdan önemli bazalarına karşı eleyici bir tutum benimsese de aslında onların “halk psikolojisine karşı kanıtların çok güçlü ve kesinleşmiş olduğunu iddia *etmediklerini*” şu pasaj açıkça kanıtlamaktadır:

*Eleyici materyalizm lehine argümanlar dağınıktır ve kesin olmaktan uzaktır, ama yine de kabul edildiğinden daha güçlülerdir. Bu görüşün ayırıcı özelliği, halk psikolojisinin kavramsal çerçevesinin olgunlaşmış bir nörobilimin kavramsal çerçevesine indirgenmesinin (türe özgü bir indirgeme olsa bile) gerçekleştirilebileceğini yadsımasıdır. Bu yadsımanın sebebi, halk psikolojisinin umutsuzca ilkel ve içsel etkinliklerimize dair bulanık bir kavrayış olduğuna dair eleyici materyalistin inancıdır.*³⁵

Yukarıdaki alıntıda Paul Churchland’a göre eleyici materyalizmin ayırt edici özelliği net şekilde belirtilmiştir: birebir eşleşmeler bulunmayacaktır, yani sağduyusal çerçevenin kategorileri geleceğin bilimsel çerçevesinin kategorilerine düzgün (“smooth”) şekilde *indirgenemeyecektir*. Churchland çiftinin eleyici tavrı bugüne kadar halk psikolojisinin, beyin bilimleri ve bilimsel psikolojinin bulguları ile uyumsuzluğunun sürekli artması gözlemi üzerine ifadesini bulan empirik bir öngördür.³⁶ Nitekim Paul Churchland bunu şöyle ifade etmiştir:

Bu düşüncenin zengin yan ürünleri arasında, örneğin kendilik kavrayışımızın, sağduyuya dayalı “kişiler kuramımızın” *yanlış olma olasılığı* da bulunur. Geleneksel zihin/beden sorunu konusunda *bu olasılık “eleyici materyalizm”* (bazen de “kayboluş kuramı”) olarak anılan bir tutumla temsil edilir. İndirgemeci materyalizm (daha yaygın adıyla “özdeşlik kuramı”) bunun dolaysız karşıtıdır.³⁷

Yukarıdaki alıntıdan görüleceği üzere eleyici materyalizm *bir olasılığın savunusundan* ibarettir: halk psikolojinin toptan yanlış olduğunun *geleceğin* bilimleri tarafından gösterilmesi *olasılığı* ve buna bağlı olarak bir *elenmeye* tabi tutulabileceği *olasılığı*. Öyleyse Churchland çiftinin elinde eleyici materyalizm şu andan itibaren zihnin içeriğinin büyük bir kısmına veya zihnin kendisine dair bir ret değildir. Sağduyuya dayalı psikolojik genellemelerimizden hangilerinin olduğu gibi korunacağı, hangilerinin az

35 Churchland, Madde ve Bilinç: zihin felsefesine güncel bir bakış, s. 73.

36 Churchland, Neurophilosophy: Toward a Unified Science of the Mind-Brain, s. 149.

37 Paul M Churchland, Scientific realism and the plasticity of mind, Cambridge studies in philosophy (Cambridge; New York: MIT Press, 1979), s. 5.

veya çok yenileneceği ve hangilerinin artık tümüyle yanlış olarak değerlendirileceği deneysel bir meseledir. Önceden kestirilemez. Zaten Paul Churchland tarafından yazılan ve Churchland çiftinin en ünlü makalelerinden biri olan, 1981 tarihli *Eleyici Materyalizm ve Önermesel Tutumlar* makalesinin *Elemeye Karşı Argümanlar* başlıklı bölümünden hemen önce son paragrafta eleyici pozisyonun ayırıcı özelliği şöyle özetleniyor:

Tabii ki *bu aşamada daha kuvvetli* bir sonuca varmak için ısrar edemeyiz. Benim de meselem bu değil. Burada bir olasılığı [possibility] inceliyoruz ve olgular bizden bu olasılığın ciddiye alınmasından ne daha çoğunu ne de daha azını talep ediyor. Eleyici materyalistin ayırıcı özelliği bu olasılığı çok ciddiye almasıdır.³⁸

IV. Sonuca Giderken

Bu makalede Churchland çiftinin incelikli felsefi konumu ile eleyici materyalizm denilen yaklaşım arasındaki benzerlik ve farklılıkları dikkatlice inceleyerek Churchland çiftinin aslında *hemen şimdi* halk psikolojisiindeki açıklamaların tasfiye edilmesi gerektiğini *asla* savunmadıklarını bunu sadece geleceğe dönük bir tahmin olarak öne sürdüklerini göstermeye çalıştık. Ayrıca metinsel kanıtlarla henüz sadece inancın tümcesel olduğuna dair tasfiyeci bir tutum takındıklarını öne sürdük. Halk psikolojisi olarak da adlandırılan eski sezgisel kavramsal çerçevemizin olgunlaşmış bilişsel nörobilimsel kavramsal çerçeve ile birebir örtüşmeyeceğini öngörmek Churchland açısından eleyici materyalist fikrin özüdür. Birebir eşleşmenin bulunamayacağını öngörmek bugün itibarıyla örneğin zihinsel durumlarımızın en büyük ve merkezi kısmını kapsayan önermesel tutumların hemen terminolojimizden silinmesi gerektiğini savunmak anlamına hiçbir şekilde gelmez. Önemli olan şey nörobilim geliştikçe bizim geleneksel olarak kullandığımız sağduyusal psikolojik genellemelerin geçerliliği veya bunlara bağlı olarak oluşan kendilik algımızın doğası üzerine farklı düşünmeye başlayacak olmamızdır. Bilimler geliştikçe kendisi de bir kuram niteliği taşıyan halk psikolojik kavram çerçevemizin ne derecede korunup ne derecede yenileceğini önceden önsel olarak kestirmek Churchland çiftinin doğalcı felsefe anlayışına tümüyle ters bir girişim olurdu. Nitekim onlar böyle bir girişimde bulunmamışlardır. Genellikle

38 Churchland, "Eliminative Materialism and the Propositional Attitudes", s. 76.

gündelik hayat ihtiyaçlarımızdan çok ancak anormal psikolojik durumlar ve organik bozukluklar gibi bağlamlarda halk psikolojik genellemelerimizin ciddi ve derine işlemiş problemleri *göze çarpar*. Zaten halk psikolojik çerçeve bilimsel psikolojik araştırmalarda içerildiği oranda sıkıntı yaratır. Bu demek değildir ki Churchland çifti eski mentalistik kavram çerçevemiz içerisinde hatalı olduğu bilim tarafından kanıtlanmış bulunan bir takım genellemelerin gündelik hayatta dokunulmadan kalmasını önermektedir. Ancak bilinmelidir ki halk psikolojik çerçevenin şu veya bu ögesinin elenmesi veya büyük bir revizyondan geçmesi önerisinin *esas* bağlamı bilimsel çalışmalardır. Elbette insanların gündelik hayatlarında neyi neden yaptıkları hakkındaki bilimsel bilgiler bir süre sonra bilimsel ortamların ötesine taşarak sıradan insanın gündelik düşünme biçimine de sirayet edecektir. Bugün yaygın anlayış olarak psikolojik rahatsızlıklara yaklaşım neredeyse tümüyle değişmiştir. Artık psikozlu insanlar şeytanın ele geçirdiği yaratıklar olarak görülmemektedir. Fakat bu tür kesin olarak çözüme kavuşturulmuş meseleler haricinde örneğin insanların amaçlarının, görsel algılarının veya acılarının gerçekte var olmadığı veya bu terimlerle konuşmamamız gerektiği şeklindeki hayali yorumun *Churchland çiftinin savunduğu* türden bir *eleyici materyalizm* ile herhangi bir ilgisi yoktur. Eleyici materyalizm başta, eski sağduyusal kavramsal çerçevemizin *kuramsal* nitelik taşıdığı, doğruluğunun kendisinin üzerinde yükseldiği *kuramsal çerçevenin geçerliliği* kadar olduğu, bu çerçevenin *düzeltilebileceği* ve son olarak *toptan* yanlışlanmasının *safi olasılığının kabulü* anlamına gelmektedir. Fakat bu son anlam gelecekte, yani bilinmeyen gelecekte, olma ihtimali olan bir şeyden başka bir şey değildir. Halk psikolojik kavram çerçevemizin kaderini belirleyecek olan önsel felsefi araştırmalar değildir. Bu tümüyle deneysel bir meseledir. Eleyici materyalizmi destekleyen kanıtlar belirleyici olmaktan henüz çok uzaktır ve dağınıktır. Son söz henüz söylenmemiştir. Fakat bu son dediklerimiz bizim Churchland'a yönelttiğimiz bir eleştiri olarak algılanmamalıdır. Bu tam da Paul Churchland'ın 1979, 1981 ve 1984'te ve Patricia Churchland'ın 1986 ve 2015'te üzerine basarak vurguladıkları fikirleridir.

Öz

Eleyici Materyalizm 'Zihnin Tüm İçeriğini' Elemeyi mi Önerir?

Eleştirmenleri Patricia ve Paul Churchland'ın "halk psikolojisi" diye adlandırılan *kuramın* içindeki *pek* çok varlık kategorisi artık *yok* sayılacak ve tarihin çöplüğüne *gömülecektir* dediğini iddia eder. Bu da *eleyici* materyalizm anlamına gelir. Bu eleştirmenlere göre Churchland çifti halk psikolojisi terimi altında toplanan bütün veya birçok gündelik kavrayışların elenmesini yani zihnin devasa içeriğine dair "eleyici tutumu *açık açık savunmaktadır*." Biz bu çalışmamızda Churchland çiftinin zihnin tüm içeriğinin *veya* çoğunluğunun felsefe, gündelik dil veya bilimsel hazinemizden *tamamen* tasfiye edilmesini *hiçbir* zaman önermediğini kendilerinin 1981'den 2015'e kadar yazdıkları ve söylediklerinin yakın bir okuması vasıtasıyla göstermeye çalışıyoruz. Churchland çifti *standart* zihin modelinin *merkezinde* yer alan kavramlar setinden *inancın tümcesel* kavramsallaştırmasına karşı tasfiyeci bir tutum takınmıştır. Yani onlar "bugün zihin, zihin halleri ve bilinç dediğimiz şeylerin zamanla 'modası geçecek' olan ve gelecekteki ontolojimizde yer almamaya *mahkûm* şeyler" olduğu şeklinde bir fikri asla savunmamıştır. Sadece halk psikolojik kavramsallaştırmanın tamamıyla reddinin makul ve tutarlı olabileceği *ihhtimalinin* ciddiye alınması gerektiğini savunuyorlar. Eleyici materyalistin alametifarikası budur.

Anahtar Kelimeler: Nörofelsefe, eleyicilik, indirgemecilik, Churchland, halk psikolojisi

Abstract

Does So-Called *Eliminative* Materialism Suggest That the *Entire* Content of the *Mind* Should Be *Eliminated*?

Critics of Paul and Patricia Churchland claim that the two philosophers deny many entities of so-called folk psychology and throw them into history's dustbin. They say doing this denotes eliminative materialism. According to them, the Churchlands explicitly defend this eliminativist position. Here, we argue that the Churchlands never suggested that "entire or most of the content of mind should be eliminated." By closely reading some

important publications by the Churchlands from 1981 to 2015, we argue that they only suggested eliminating some particular versions of specific notions placed at the heart of the standard model of the mind in analytical philosophy, which is the sentential paradigm of belief. In other words, they never argued that “what we call, today, the mind, the mental states, and consciousness will become out of fashion and are destined to be eliminated from our future ontology.” They only pointed out that the wholesale rejection of folk psychological conceptualization *is* a totally intelligible and coherent possibility, which must be taken very seriously. The distinguishing feature of the eliminative materialist lies here.

Keywords: Neurophilosophy, eliminativism, reductionism, Churchland, folk psychology

Kaynakça

- Arıcı, Murat, ve Pınar Toy. “The Ontology and Developmental Root of the First-Person Perspective”. *GSTF Journal of General Philosophy* 1, sayı 2 (2015)
- Churchland, Patricia Smith. *Brain-wise : studies in neurophilosophy*. Cambridge, Mass, Mass: MIT Press, 2002.
- ———. *Neurophilosophy: toward a unified science of the mind-brain*. Cambridge, Mass: MIT Press, 1986.
- Churchland, Paul M. *Bilimsel Gerçekçilik ve Zihnin Esnekliği*. Çeviren Ekrem Berkay Ersöz. İstanbul: Alfa Bilim, 2013.
- ———. “Eliminative Materialism and the Propositional Attitudes”. *The Journal of Philosophy* 78, sayı 2 (Şubat 1981)
- ———. “Folk Psychology”. İçinde *On the contrary : critical essays, 1987-1997*, 3–15. Cambridge, Mass.: The MIT Press, 1998.
- ———. *Madde ve Bilinç: zihin felsefesine güncel bir bakış*. Çeviren Berkay Ersöz. İstanbul: Alfa, 2012.
- ———. *Matter and Consciousness: a Contemporary Introduction to the Philosophy of Mind*. Revised. Cambridge, MA: The MIT Press, 1988.

Eleyici Materyalizm 'Zihnin Tüm İçeriğini' Elemeyi mi Önerir?

- ———. *Plato's camera: how the physical brain captures a landscape of abstract universals*. Cambridge, Mass: MIT Press, 2012.
- ———. *Scientific realism and the plasticity of mind*. Cambridge studies in philosophy. Cambridge; New York: MIT Press, 1979.
- Cornman, James W. "On the Elimination of 'Sensations' and Sensations". *Review of Metaphysics* 15–35, sayı 1 (1968): 15–35.
- Jackson, Frank, ve Philip Pettit. "In Defense of Folk Psychology". *Philosophical Studies* 59 (1990): 31–54.
- Jacob, Pierre. "Intentionality". Editör Edward N. Zalta. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 2014.
- Kim, Jaegwon. *Philosophy of Mind*. 3. baskı. Westview Press, 2011.
- Lycan, William G., ve George S. Pappas. "What is eliminative materialism?" *Australasian Journal of Philosophy* 50, sayı 2 (1972): 149–59. doi:10.1080/00048407212341181.
- Ramsey, William. "Eliminative Materialism". *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Mayıs 2013.
- Ravenscroft, Ian. "Is folk psychology a theory?" İçinde *The Routledge companion to philosophy of psychology*, editör John Symons ve Paco Calvo, 131–47. New York, N.Y.: Routledge, 2009.
- Rorty, Richard. "In defense of eliminative materialism". *Review of Metaphysics* 24, sayı September (1970)
- ———. "Mind-Body Identity, Privacy, and Categories". *The Review of Metaphysics* 19, sayı 1 (1965)
- Sayan, Erdinç. "Analitik Zihin Felsefesinin Temel Problemlerine Bir Bakış", y.y.
- Vasiliev, Vadim. "Neurophilosophy on the way of solving problems. Interview with Patricia Churchland in Moscow." Russia: Moscow Center for Consciousness Studies of Philosophy Department, Moscow State University, 2015.